

Koncz Imre*

Szentnémedy (Willwerth) Ferenc vezérkari ezredes élete és katonai pályafutása

II. rész

Willwerth Ferenc Alajos¹⁶ az 1921. évi XXXIII. törvénycikk (trianoni békeszerződés) rendelkezéseinek megfelelően a magyar állampolgársága fenntartására irányuló elhatározását 1922. április 5-én már Szentnémedy Ferenc Alajosként jelentette be a Magyar Királyi Belügyminisztériumnál¹⁷. Ezen időszakban – saját nyilatkozata szerint – 1919 augusztusa és 1923 szeptembere között a Szegedi Nemzeti Hadsereg Repülő Csoportjánál, illetve 1920. februártól a rejtés céljait szolgáló „fedőszervénél”, a Magyar Aeroforgalmi Rt.-nél pilótaként teljesített szolgálatot felügyelő, majd főellenőr beosztásban, mivel katonai rendfokozatát (százados) ott hivatalosan nem használhatta. A 1923. szeptember 1. és 1925. augusztus 1. közötti időszakban a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián a vezérkari tiszti képzésen vett részt, amelyet a hivatalos végosztályzata szerint „Igen Jó” eredménnyel teljesített.

Csoporttársai közé tartozott többek között: Ibrányi Mihály százados (később altábornagy), Vörös Géza százados

13. ábra. Szentnémedy Ludovika akadémiás évfolyamtársaival a végzéskor, 1925 júliusában. Ő az álló sorban balról a negyedik. Mögötte balra Ibrányi Mihály áll. A kilencedik a hátsó sorban álló Jány Gusztáv

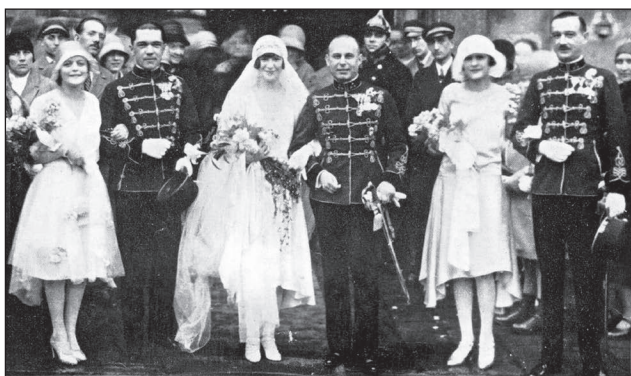

14. ábra. Vitéz Szentnémedy Ferenc vezérkari százados az 1920-as években. Szemből a bal zubbonyseben az Osztrák-Magyar Monarchia táborigazgató pilóta jelvénye látható, míg a jobb oldalin a Vitézi Rend jelvénye. Kitüntetései között jól látható a bal oldali Vaskorona Rend III. osztálya a hadiékítményekkel

(később a Magyar Honvéd Királyi Légierő vezérkari főnöke, altábornagy), Réczey Ferenc százados (később a Magyar Néphadsereg vezérőrnagya) és Szálasi Ferenc százados (később nyilas nemzetvezető). Csoporttársaival az 1930-as években komoly szakmai vitákat folytatott a Magyar Katonai Szemle című szakfolyóirat hasábjain keresztül a légierőről és a légi hadviselésről, de gyakran publikált a Magyar Szemle és a Magyar Szárnyak című sajtótermékekben is. Egyik, talán a leghíresebb oktatójuk vitéz Jány Gusztáv őrnagy, később vezér ezredes, a Magyar Királyi 2. hadsereg parancsnoka, aki a vitéz Szentnémedy Ferenc hagyatékában fellelt, kézzel írott „Egyéni Leírás 18”-ban így jellemzi növendékét:

„Szentnémedy Ferenc: Közlékeny, őszinte, nyílt; határozottan, tartalmasan beszél, nyugodt, biztos, egyénileg önálló. Kiváló szellemi képességgel, gyors, éles biztos felfogással, logikus felfogó képességgel, kiváló katonai tudással rendelkezik. A repülési szakmában kiválóan jártas. Fegyelmezett, tekintélytisztelő, gyors, következetes

* ORCID: 0000-0003-3176-5658

15. ábra. Szentnémedy Ferenc esküvői fotója a Társaság című szépirodalmi és társasági képes hetilapban

elhatározó képességgel. Munkabíró és tetteképző, alapos, kiválóan gyors munkás, testi és szellemi megerőttestét játszva győzi le; többet ér mint amennyinek látszik. Szelleme, szórakoztató, jó humoru bajtárs. Vezérkari szolgálatra kiválóan alkalmas. Jány s.k.”

Ezt a jellemzést a hadiakadémia akkori parancsnoka: vitéz Kárpáthy Kamilló altábornagy is láttamozta, javítások és kiegészítő megjegyzésekkel látta el.

Szentnémedy Ferenc sok korabeli tisztársához hasonlóan belépett a Vitézi Rendbe (amelyet Horthy Miklós kormányzó alapított 1920-ban), mivel az I. világháború során mutatott bátorságáért és helytállásáért kapott kitüntetései – legfőképp az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal – biztos felvételt jelentettek számára. A vitézi cím akkoriban még rangot jelentett, és a további katonai karrierje szempontjából is nagy jelentőséggel bírt.

A belépés pontos időpontja nem ismert, vélhetően 1921. és 1925. között történhetett, mivel a Ludovika Akadémián elvégzett vezérkari tiszti tanfolyam sikeres teljesítését igazoló okiratot¹⁹ már vitéz Szentnémedy Ferenc százados nevére állították ki. Az akadémia elvégzése után a szegedi 5. sz. vegyes dandár állományába került, ahonnan 1926. szeptember 1-én a Légügyi Hivatal B. állományába helyezték át, vaszt. főellenőr beosztásban. Ezt követően, 1927. január 1-én a Légügyi Hivatalból a Honvédelmi Minisztérium 1750 főnyi tiszti állományába vették át vkn. századosi rendfokozattal és a HM 1. osztályához osztották be. (1. sz. áll. par. 1927.) Ezen időszak alatt, 1927. szeptember 16-i

16. ábra. A Magyar Katonai Szemle bronz emléklapja (a szerző felvétele)

17. ábra. Szentnémedy Ferenc és felesége Adrienne egy U-12 Flamingó iskola-gyakorló repülőgép előtt

dátummal, a folyó év május 19-én, Párizsban megkötött légügyi egyezmény alapján pilótaigazolványt kapott (23. sz. HK. 1927; 1927. évi 10. sz. áll. par.). Ezen a szolgálati helyen sem töltött sok időt, mert 1928. július 1-től a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium állományából a Légügyi Hivatalhoz történő tartós vezénylése mellett, a HM VI. csoport vezérkar személyi tartalék állományába helyezték át.²⁰ Ezen időszak alatt a Magyar Királyi Légügyi Hivatalnál osztályvezetőként tevékenykedett. 1928 októberétől 1934 júliusáig a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia tanára volt. Időközben a magánéletében is történt változás, ugyanis 1929. május 2-án házasságot kötött Pacher Adrienne úrnővel, miután házassága ellen felettesei sem emeltek kifogást és az Országos Vitézi Széktől 1929. március 26-i keltezéssel – Nősülési engedély²¹ formájában – megkapta a hozzájárulást. Esküvőjükéről *A Társaság*²² című korabeli képes hetilap fényképeket is közölt. Az egyik felvételen, a templom előtt készült csoportképen az ifjú pár és a násznép látható az esküvői tanúkkal, Illy Sándor és Ibrányi Mihály századosokkal, egykori hadiakadémiai csoporttársaival.

Sajnos ez a házasság nem járt gyermekáldással és talán emiatt nem is bizonyult tartósnak, végül 1938. augusztus 26-án válással végződött. Szentnémedy Ferenc szakmai téren azonban sikeres volt, mert a repülés elkötelezett híveként – mivel több idegen nyelven (többek között: németül, olaszul, angolul és románul) is kiválóan beszélt – széles körben tájékozódhatott a külföldi szakirodalomban az érdeklődési körébe tartozó katonai repülés és légi hadműveletek témáiban.

Az első világháborút követő időszakban a korszerű légi hadviselés elméletének megalkotásában, kidolgozásában elévülhetetlen érdemeket szerzett Giulio Douhet dandártá-

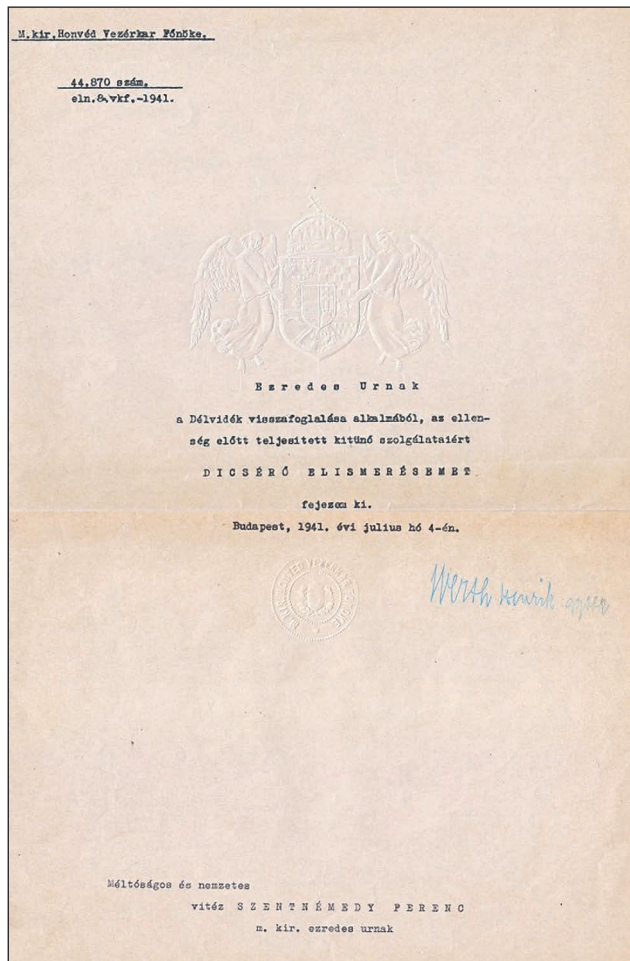
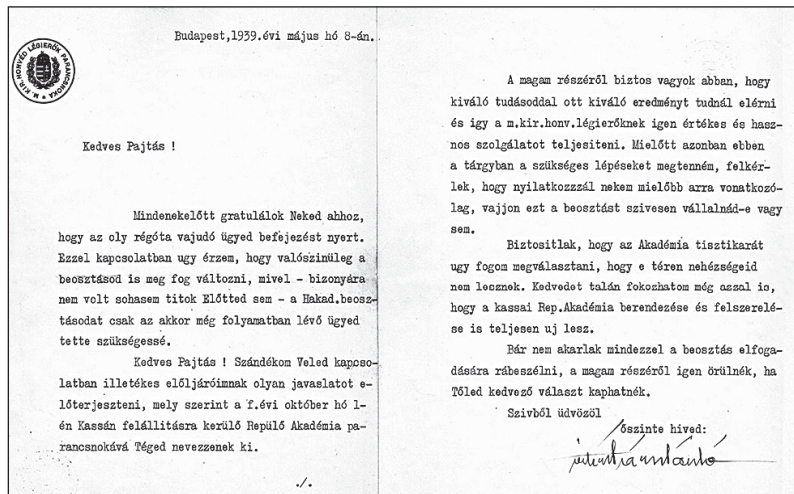

18. ábra. Szentnémedy Ferenc feleségével egy észak-olaszországi hegyi túrán, az 1930-as években

bornok, egy excentrikus személyiségű olasz katonatiszt, aki már az I. világháborút megelőzően is repülőosztály-parancsnokként szolgált, emellett ő írta meg az olasz légierő első szabályzatát is. Erdemei ellenére, extrém viselkedése és az olasz hadvezetés légierő-fejlesztési elképzeléseinek kemény bírálata okán eltávolították a légierő kötelékéből, amelyet habitusából eredően nem hagyott szó nélkül, ezért még egyéves börtönbüntetést is kapott. Mivel a világháborúban nem tudták nélkülözni szakmai tudását és gyakorlati tapasztalatait, ezért reaktiválták, végül 1918-ban még a légierő parancsnokává is kinevezték. Az I. világháború után, (a vezérkari akadémia elvégzését követően) 1923-ig az olasz légierő központjának vezetője volt, és ezen időszak alatt fektette le a *Légiuralom Elmélete* címen elhíresült

19. ábra. A Magyar Királyi Honvéd Légierők Parancsnok levele Szentnémedyhez²⁹

20. ábra. Dicséret oklevél a Délvidék visszafoglalása alkalmából

doktrínáját. Fő műve 1921-ben jelent meg *Il dominio dell'aria* címmel, amely elméleteinek összefoglaló címeként szolgált. Később még több munkájában is népszerűsítette elméletét, amelyek közül a két legjelentősebb az 1927-ben megjelentetett *Légi háború*, és az 1928-as kiadású *Az 19... évi háború* című kötet volt.²³ Douhet ezen művei Magyaror-

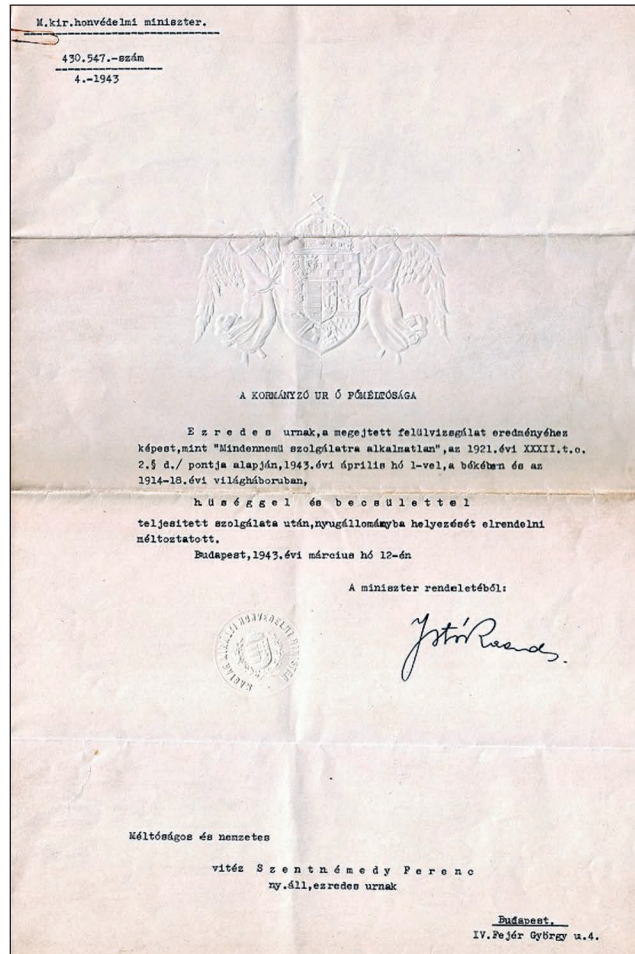
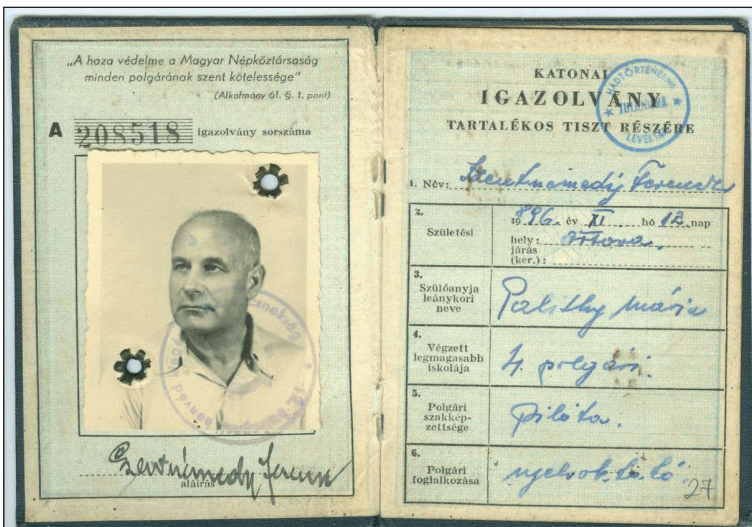
szágra is eljutottak és igen nagy hatással voltak például Szentnémedy Ferencre is, aki az 1930-as évek elején, szakmai berkekben a „douhetizmus hazai apostolá-ként” vált ismertté. Akkoriban a hadiakadémia tanáraként komolyan foglalkoztatta a korszerű légierők alkalmazási lehetőségeinek és a légi hadviselés elméletének témaköre és kiterjedt publikációs tevékenységének kezdete is arra az időszakra datálható. A korabeli katonai szaksajtóban – legtöbbször a Magyar Katonai Szemle hasábjain – sorra jelentek meg a témát érintő szakkikéi. Írásai eleinte Douhet elméletének kritika nélküli elfogadásáról tanúskodtak, ami igen komoly szakmai vitát generált a fiatal, ambiciózus tisztikarban, leginkább a szárazföldi fegyvernemek tisztjeinek körében. Szentnémedy Ferenc vezérkari szolgálatot teljesítő százados kezdeti publikációira válaszul sorban jelentek meg kritikai észrevételek, cáfolatok és ellenvélemények a Ma-

21. ábra. Szentnémedy a Magyar Királyi Honvéd Légierő vezérkari ezredeseként

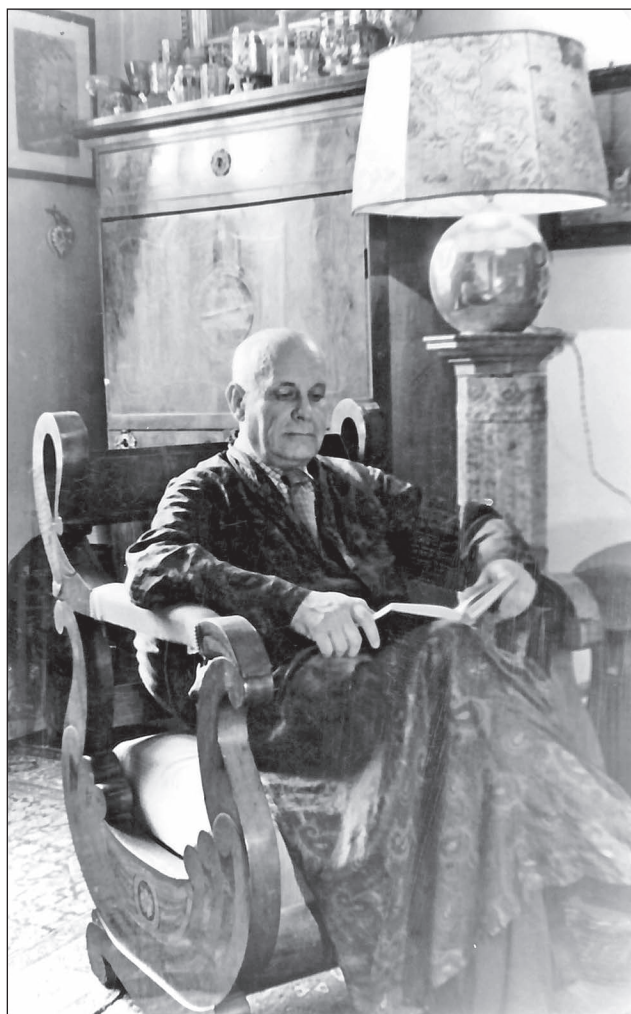
gyar Katonai Szemlében, többek között Ibrányi Mihály vkszt. szds. Réczey Ferenc vkszt. szds. Vörös Géza vkszt. szds. és Szálasi Ferenc vkszt. szds. tollából, amelyek – az időközben összegyűlt hazai és külföldi tapasztalatokkal együtt – fokozatosan formáltak és tompították Szentnémedy addigi kritikátlan douhetizmusát. Az eltérő vélemények miatt kibontakozó heves viták során a légierő fejlesztésével és a légi hadviseléssel kapcsolatos témakört sokféleképp-

23. ábra. Szentnémedy tartalékos tiszti igazolványa

22. ábra. Szentnémedy nyugállományba helyezési oklevele

pen, több megközelítésben alaposan kitárgyalták, így fokozatosan megegyezés formálódott a fegyvernemek képviselői között. Mindez közrejátszhatott abban is, hogy a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1932-ben elfogadta a hadsereg távlati fejlesztési tervét, amelyen belül – három ütemben – 48 repülőszázad felállításáról döntöttek.²⁴ Szentnémedy Ferenc 1933-ban *A repülés* címmel megjelent könyve még a douhetizmus szellemében, bár már kissé árnyaltabban íródott és a légi hadviselés népszerűsítését is szolgálta, emellett Magyarország légi veszélyeztetésével kapcsolatos nézeteinek ismertetése is nagy hangsúlyt kapott. Egyebek mellett ezek az elméleti felvetések is befolyásolhatták mind a katonai, mind a politikai döntéseket, ugyanis 1933 áprilisában a kormány – a vezérkar főnökének állásfoglalásával összhangban – arra utasította a genfi leszerelési konferencián tárgyaló magyar delegációt, hogy „a legkisebb kisanant állammal való paritás figyelembevételével engedélyeztesse egy kb. 150 repülőgépből álló magyar légierő felállítását”.²⁵ Szentnémedy Ferenc igen termékeny szerzőnek bizonyult, aktív időszakában (közel 15 éven keresztül) számos írása jelent meg korabeli szakfolyóiratokban, főleg a Magyar Katonai Szemlében, ahol légügyi rovatvezetőként is tevékenykedett²⁶. Munkájának elismeréséül 1934-ben bronz emlékplakettet kapott.

24. ábra. Az idős Szentnémedy Ferenc

Írói, újságírói tevékenysége mellett, mint vkszt. őrnagy, 1934. július 1. és 1938. április 22. között a Légügyi Hivatal vezérkari osztályának vezetőjeként teljesített szolgálatot, emellett 1938. március 15.-től 1939. január 1.-ig a LÜH. Vezérkari főnöki beosztást is ellátta. A Magy. Kir. Légügyi Hivatal felelős beosztású tisztjeként egy politikailag igen kényes ügyben is el kellett járnia, ugyanis 1934. október 9-én Marseille-ben meggyilkolták II. Karadjordjevic Sándor jugoszláv királyt, és Louis Barthou francia külügyminisztert. A támadást követő nyomozás során számos külföldi ország, így Olaszország mellett Magyarország érintettsége is felvetődött, illetve hogy hazánk szerepet játszott a merényletet végrehajtó horvát usztasák kiképzésében. A szervezők egy része Magyarországra menekült, őket el kellett tüntetni Magyarországról²⁷. A kimenekítést egy háromfős, repülőkből álló csoport hajtotta végre Gaáli Zoltán repülő százados (később őrnagy) vezetésével, aki az erről szóló emlékeit Jankapuszta története néven írta meg Ilinkay-Eggenhofer Dezső dr. mérnök századossal folytatott levelezésében. Gaáli százados visszaemlékezésében említi a következőket: „A légierők I.a. vezetője, Szentnémedy Ferenc vezérkari őrnagy ezen feladat megoldására, a horvát emigránsok eltávolítására saját személyemet hozta javaslatba, mivel az egyetlen voltam, aki egy személyben pilóta és rádiós is volt. Abban az időben a légierők központjában rádió előadó voltam és így azonnali bevetésre kéznél is voltam.”²⁸

Szentnémedy magánemberként is imádta a repülést, ha hivatali teendői megengedték, pilótaként sokszor „repülőre pattant, hogy a gondjait kiszellőztesse a fejből”. Hobbijában házasságuk idején felesége is gyakran társával szegődött, erről több fennmaradt fénykép is tanúskodik.

Kirándulni is szeretett és miután anyagi helyzete lehetővé tette, Mercedes-Benz luxusautójával ellátogatott ifjúkora emlékezetes helyszínére, az észak-olaszországi hegyvidékre is, amely fölött gyakran repült megfigyelőként Hansa-Brandenburg C.I. felderítő biplánon az első világháború során.

Újságírói és írói tevékenységén túl, műfordítóként is jeleskedett, de itt sem távolodott el messzire „tanult szakmájától” ugyanis az 1930-as években Magyarországon többször is kiadták egy német szerző, bizonyos Helders őrnagy regényét *Légiháború 1938-ban – Páris szétrombolása* címmel, amelyet Szentnémedy Ferenc fordított magyarra. 1938 és 1940 között Szentnémedy a hadiakadémián tanított, vélhetően az elhúzó válópere miatt nem kapott fontosabb beosztást. Ezt bizonyítja az a félhivatalos levél, amelyet 1939. május 8-i keltezéssel kapott a Magyar Királyi Honvédtiszviselők Parancsnokától abból az alkalomból, hogy a Kassán felállítandó Repülő Akadémia parancsnoki beosztására felkérték. A levél tartalma a következő:

„Kedves Pajtás! Mindenekelőtt gratulálok Neked ahhoz, hogy az oly régóta vajudó ügyed befejezést nyert. Ezzel kapcsolatban úgy érzem, hogy valószínűleg a beosztásod is meg fog változni, mivel – bizonyára nem volt sohasem titok Előtted sem – a Hakad. beosztásodat csak az akkor még folyamatban lévő ügyed tette szükségessé. Kedves Pajtás! Szándékom Veled kapcsolatban illetékes előljáróimnak olyan javaslatot előterjeszteni, mely szerint a f.évi október hó 1-én Kassán felállításra kerülő Repülő Akadémia parancsnokává Téged Nevezzenek ki. A magam részéről biztos vagyok abban, hogy kiváló tudásoddal ott kiváló eredményt tudnál elérni és így a m.kir.honv.légierőnek igen értékes és hasznos szolgálatot és hasznos szolgálatot teljesítenél. Mielőtt azonban ebben a tárgyban a szükséges lépéseket megtenném, felkérek, hogy nyilatkozzál nekem mielőbb arra vonatkozólag, vajjon ezt a beosztást szívesen vállalnád-e vagy sem. Biztosítlak, hogy az Akadémia tisztikarát úgy fogom megválasztani, hogy e téren nehézségeid nem lesznek. Kedvedet talán fokozhatom még azzal is, hogy a kassai Rep.Akadémia berendezése és felszerelése is teljesen új lesz. Bár nem akarok mindezzel a beosztás elfogadására rábeszélni, a magam részéről igen örülnék, ha Tőled kedvező választ kaphatnék. Szívből üdvözöl őszinte hived: azonosítatlan aláírás²⁹” (19. ábra)

Arról nem áll rendelkezésre információ, hogy e kinevezése milyen ok miatt hiúsult meg. 1940 szeptemberétől 1943 áprilisáig a Honvédelmi Minisztérium IV. csoport (légügy) törzstisztjeként, ezen belül 1942–1943 között a HM IV. Csoport vezetőjeként tevékenykedett. Ezen időszak alatt részt vett a délvidék visszafoglalásáért vívott harcokban, ezért Werth Henrik vezérezredes honvéd vezérkari főnök dicséretben részesítette 1941. július 4-én.³⁰ (20. ábra)

Ugyanebben az évben a magyar királyi I. gyorshadtest ukrainai hadműveleteihez a szövetséges erőkkel – ezen belül a német 4. légiflottával – való kapcsolattartáshoz összekötőtisztnek nevezték ki.³¹ Ezt követően már valószínűleg nem vett részt hadműveletekben (erre utaló adatok nem állnak rendelkezésre), 1942 decemberében orvosi kivizsgálásra rendelték, amelynek eredményeként 1943. április 1-i hatállyal nyugállományba helyezték. Saját nyilatkozata szerint 1943. november 1-én még SAS-behívóval visszarendelték a légierő parancsnokságra,³² de 1944. május 1-én végleg nyugállományba került.

25. ábra. Szentnémedy végső nyughelye a Farkasréti temetőben (a szerző felvétele)

Budapesten két ingatlanal is rendelkezett: a budai oldalon a XII. kerület, Galgóczy utca 61. szám alatti villával, és Pest belvárosában, egy IV. (ma: V.) kerület Fejér György utca 4. szám alatti lakással. Budapest ostroma a budai házában érte, innen szeretett volna 1944. december 26-án – a pillanatnyi fegyvernugvást kihasználva – eljutni a Duna túloldalán lévő lakásába, ezért légierő-ezredesi egyenruhában, saját gépkocsijával útnak indult abban a reményben, hogy a feltűnő díszegyenruha némi védelmet biztosít számára, ha elfogják és a szovjetek értékes hadifogolyként

tekintenek rá. A Dunán átkelve fogságba esett, de kihallgatása után, mint a magyar légierő egykori főtisztjét nem engedték szabadon, hanem a Szovjetunióba szállították, ahol több fogolytábor is megjárta, végül a 7270/16 sz. (borovicsi) hadifogolytáborból 1948. július 17-én tért vissza Magyarországra. Debrecenben vette nyilvántartásba a Magyar Népjóléti Minisztérium hadifogoly-gondozó kirendeltsége. Ekkor ideiglenes személyi okmányt és 20 forint gyorssegélyt kapott. Az ingatlanait nem kapta vissza, ezért különböző albérletekben lakott és eleinte nyelvtanításból tartotta el magát. Katonai múltja miatt még 1945-ben, hadifogsága alatt feljelentették és hazatérése után népellenes büntetlél vádolták³³, emiatt közel egy évet töltött börtönben 1949-ben. A Magyar Népköztársaság már nem tartott igényt a szolgálataira, de mint tartalékos tisztet nyilvántartásba vették és katonai igazolványt is kapott.³⁴

További sorsáról kevés megbízható információ áll rendelkezésre, csupán annyit lehet tudni, hogy az 1950-es évek végén Budapesten, a II. kerületi Lórántffy Zsuzsanna utca 4. szám alatt lakott, albérletben. Mivel élő rokonai nem voltak sem Magyarországon, sem Romániában, így baráti viszonyba került a közelben lakó Somlai családdal, akik a családot jelentették számára. Ez a bensőséges kapcsolat egészen a haláláig fennmaradt közte és a Somlai család között, így törvényes örökös hiányában végrendeletében rájuk hagyományozta összes megmaradt ingóságát, köztük a hadtörténelmi szempontból is értékes fényképalbumait és személyes dokumentumait. Életének utolsó éveiben a Váci úti Felvonógyárban portásként dolgozott és szerény jövedelmét nyelvtanítással egészítette ki. Az 1960-as évek második felében, az I. világháborúban szerzett sebesülésének kései szövődményeként gyomorvérzést kapott, emiatt a Sportkórházban életmentő műtéten esett át. A műtétje után már nem épült fel teljesen, ezért a Péterfy Sándor utcai Kórház Csengeri utcai krónikus belgyógyászati osztályára került, ahol 1970. október 12-én³⁵ elhunyt. Végakarátának megfelelően légierő-vezérkari ezredesi díszegyenruhájában helyezték végső nyugalomra a Farkasréti temetőben.

JEGYZETEK

- 16 Vitéz Szentnémedy (Willwerth) Ferenc személyes adatainak és fotóinak forrása: HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, (továbbiakban: HL) Tisztai anyakönyvek (továbbiakban: Akvi) 1897/2117., továbbá Szentnémedy Ferenc személyes iratai, dokumentumai, fényképei és fotóalbumai (továbbiakban: Szentnémedy-hagyaték) a hagyaték birtokosa, Somlai Ferenc jóvoltából (azóta a Szentnémedy-hagyaték hadtörténelmi szempontból is jelentős dokumentumai és fotóanyaga a HM HIM birtokába kerültek.);
- 17 Szentnémedy-hagyaték, 181.318/1930 sz. Állampolgársági bizonyítvány;
- 18 Szentnémedy-hagyaték, sz. n. „Egyéni leírás” Jány s.k. és Kárpáthy aláírással;
- 19 Szentnémedy-hagyaték, sz. n. A Ludovika Akadémia értesítője, 1925. augusztus 20.;
- 20 Szentnémedy-hagyaték, Anyakönyvi lap 430. lap 3–4. o.;
- 21 Szentnémedy-hagyaték, Országos Vitézi Szék 1119. sz. Nősülési engedély;
- 22 Társaság című folyóirat, 1929. május 19. 6. o.;
- 23 M. Szabó Miklós: Légiuralom-elmélet – légi fegyverkezés – A Magyar Királyi Légierő az 1930-as években, Mindentudás Egyeteme, IX. szemeszter, 3. előadás – 2006. október 2.;
- 24 Uo.;
- 25 Uo.;
- 26 Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A Magyar Légideszant és Légi Szállítású Csoportok alkalmazásának, szervezetének és haditechnikai eszközeinek fejlődése (1933–1945) I–II. rész, Katonai Logisztika, 2006. 3–4. szám 1., 5. o.;
- 27 Sőregi Zoltán: Adalékok a Marseille-i merénylet hátteréhez – archívum 13. évfolyam 4. szám (2013);
- 28 Gaáli Zoltán: Jankapuszta története 1. o. HL, Personalia Ilinkay – Eggenhofer Dezső dr. m. kir. mérnök százados, a Vitézi Rend törzskapitánya, ausztriai százkapitány hagyatéka, 221. doboz. Vitézi Rend iratai 1940–1988. szn., Gaáli Zoltán neve alatt;
- 29 Szentnémedy-hagyaték, sz. n. Ismeretlen személy levele, 1939. május 8.;
- 30 Szentnémedy-hagyaték sz. n. M. Kir. Honvéd Vezérkar Főnök 44.870 szám / eln.8., vkf. – 1941. azonosító kódú Dicsérő Oklevél.;
- 31 Andaházi Szeghy Viktor: A magyar királyi I. gyorsadtest 1941. évi ukrainai hadműveletei – Doktori (PhD) értekezés 2009, 27. o.;
- 32 HM HIM HL, Akvi 1897/2117;
- 33 Budapest Fővárosi Levéltár, Büntetőügyek. XXV.1.a – 3925 – 1948; XXV.2.b – 6098 – 1948; XXV.2.b – 80703 – 1949;
- 34 HM HIM HL, Akvi 1897/2117;
- 35 Szentnémedy-hagyaték, Halotti Anyakönyvi Kivonat, Bp. VI. anyakönyvi kerület, 990/1970, C/552.552.